

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

**ТЕНДЕНЦИИ ВО ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО НА
ГЛАГОЛИТЕ ВО СЛОВЕНСКИТЕ ЈАЗИЦИ**

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

Скопје, 2024

Branko Tošović, emeritus
Karl-Franzens-Universität Graz
Institut für Slawistik
branko.tosovic@uni-graz.at

GENERATORSKA DERIVACIJA SLOVENSKIH KRIOLSKA GLAGOLA

Abstract: The artificial generation of Slovenian verbs (based on Serbian, Russian and Macedonian) was chosen as the subject of the research, and for the designation of cold (which denote coldness in nature and man, in the real and figurative sense). The name generator-derivation comes from the means that are applied – generators (artificial intelligence, programs, algorithms, systems, etc.) that automatically produce texts. It represents a part of generator-linguistics, which deals with the research of automatic learning of language units and their functioning in the text. It is a new and unexplored area and a significant novelty – the use of artificial intelligence in the creation of words. The goal of the research is to determine the possibility of generators to form verb cryolemes (the natural derivation of this type of lexeme is reduced to limited individual neologization, primarily for the purpose of creating expressiveness).

Key words: verb, Kriol verb, cold, Slovenian languages, derivation, natural derivation, artificial derivation, generator word formation, artificial intelligence

Za predmet istraživanja izabrano je vještačko generisanje glagola slovenskih jezika (na građi srpskog, ruskog i makedonskog), i to kriolskih (koji označavaju hladnoću u prirodi i čovjeku, u pravom i prenesenom značenju). Naziv generatorska derivacija dolazi od sredstva koje se primjenjuje – od generatora (vještačke inteligencije, programa, algoritma, ustrojstva i sl.) kojima se automatski proizvode tekstovi. Ona predstavlja dio generatorske lingvistike, koja se bavi istraživanjem automatskog obrazovanja jezičkih jedinica i njihovog funkcionisanja u tekstu. Radi se o novoj i neistraženoj oblasti te značajnoj novini – korišćenju vještačke inteligencije u tvorbi riječi. Cilj istraživanja sastoji se u utvrđivanju mogućnosti generatora da obrazuju glagolske krioleme (prirodna derivacije te vrste leksema svedena je na ograničenu individualnu neologizaciju, prije svega radi stvaranja

Prirodno nastali kriolski glagoli čine gotovo zatvorenu tvorbenu kategoriju, koja daje malo mogućnosti za širenje i popunjavanje novim jedinicama (**a**) pošto se glagolska nominacija hladnoće nalazi skoro potpuno u konzervisanom stanju, (**b**) nema novih kriolskih proseca, radnji i stanja koji bi tražili neologizaciju, (**c**) čovjek se sa hladnoćom

odavno susretao, pa je tokom dugog perioda postojanja razvio širok i neophodan (samodovoljan) nominacioni kriolski sistem, koji se bitno ne mijenja i vjerovatno se ni u budućnosti neće suštinski inovirati. Generisane glagolske izvedenice mogu biti kriolske i polukriolske. Kriolske se obrazuju od riječi koje imaju kriolski korijen tipa **hlad-**: *hladiti*, **led-**: *lediti*. Polukriolske su one koje nastaju od nekriolske riječi i samo u određenom kontekstu izražavaju kriolizam [npr. **pad-**: *padati* (*pada snijeg*), a u drugim slučajevima ukazuju na nekriolizam, npr. *padati sa stola na pod*].

Svaki slovenski jezik razvio je odgovarajući sistem glagolskih kriolema, korelativan klimi u kojoj se nalazi. Jezici sjevernije od ekvatora i bliži sjevernom polu imaju šira i kompleksnija tvorbeno kriolska gnijezda u odnosu na jezike u toplim dijelovima Zemlje. Od svih slovenskih jezika ruski najviše ima krioderivatema, a južnoslovenski jezici, kao što je srpski i makedonski, ne pokrivaju tako hladna područja kao što je Sibir i Daleki Sjever, pa imaju manji, uži sistem glagolskih kriolema. Osim toga, južnoslovenska kriolingvistika nije se toliko duboko i široko bavila hladnoćom kao ruska, što otežava međujezičko poređenje.

U analizi se polazi od toga da postoje dvije vrste derivacije: a) prirodna i vještačka. Prirodna derivacija nastaje (**a**) kada čovjek proizvodi glagole kojima želi da označi da je nekome, negdje i u nečemu hladno – to može biti proces (rijeka se *ledi*), radnja (snijeg *pada*), stanje (snijeg se *topi*), zbivanje (ptice *zimuju* u gnijezdu), odnos u prirodi (vjetar *hladi* vazduh) ili među ljudi (*hladno* je dočekan na prijemu), (**b**) kada se kriolska derivatema koristi u prenesenom, figurativnom, metaforičkom (ekspresivnom i neekspresivnom) značenju (treba *ohladiti* usijane glave, od zločina *se misao ledi*).

Među slovenskim jezicima ruski se nalazi na najsirovijem kriolskom prostoru, pa stoga ima i najširi sistem glagolskih kriolema obrazovanih od korijena kao što su **студ-** / **стуж-**: *студить(ся)*, *стыть*, *студиться*, *студенеть*, *застуденеть* / *застуденевать*, *студениться*, *выстудить(ся)* / *выстуживать(ся)*, *выстужаться* / *выстуживаться*, *выстужать(ся)* / *выстуживать(ся)*, *достудить*, *застудить(ся)* / *застуживать(ся)*, *настудить(ся)* / *настуживать(ся)*, *остудить(ся)* / *остужать(ся)* / *остуживать(ся)*, *поостудить*, *отостудить(ся)* / *отстуживать(ся)*, *перестудить* / *перестуживать(ся)*, *перестужать(ся)*, **мороз-**: *морозить(ся)*, *вморозить(ся)*, *заморозить(ся)* / *замораживать(ся)*, *изморозить*, *наморозить(ся)*,

обморозить(ся) / обмораживать(ся), отморозить(ся) / отмораживать(ся), переморозить(ся), подморозить / подмораживать, приморозить / примораживать, разморозить / размораживать(ся), **мёрз-** (64): мёрзнуть, вмёрзнуть, вымерзнуть / вымерзать, замёрзнуть / замерзать, замерзающий (прич.-прил.), измёрзнуть, намёрзнуть(ся) / намерзать, обмёрзнуть / обмерзать, перемёрзнуть / перемерзать, подмёрзнуть / подмерзать, примёрзнуть / примерзать, промёрзнуть / промерзать, смёрзнуть(ся) / смерзать(сям), смёрзшийся (прич.-прил.), **холод-**: холод, холоднеть, **похолоднеть**, **холодять**, **похолодять**, **холодеть**, **охладять**, **похолодять**, **холодиться**, **выхолодить**, **выхлаживать**, **холодить**, **нахолодить**, **охладить** **перехолодить**, **расхолодить**, **расхлаживать**, **захолодать**, **лед-**: леденеть, леденеть / оледеневать, обледенеть / обледеневать, поледенеть, подледенеть, леденить, леденящий (pridj.-partic.), заледенить, оледенить, оледенение, обледенить, **зим-**: озимизировать(ся), зимовать, зимующий (pridj.-partic.), **вызимовать**, **дозимовать**, **зазимовать**, **отзимовать**, **перезимовать** / **перезимовывать**, **позимовать**, **прозимовать**, **зяб-**: зябнуть, зябтуться, **вызябнуть** / **вызябать**, **заябнуть**, **иззябнуть**, **назябнуть**, **озябнуть**, **перезябнуть**, **позябнуть**, **прозябнуть** / **прозябать**, **озноблять**, **познобить** / **познабливать**, **прознобить**, **зноб-**: **знобиться**, **вызнобить(ся)**, **зазнобить**, **ознобить**. U polukrioleme spadaju glagoli motivisani polukriolskim korijenom **ме(с)т-**: **мести**, **местись**, **метелить**, **замести** / **заметать(ся)**, **намести** / **наметать(ся)** / **намётывать(ся)**, **обмести** / **обметать(ся)**, **отмести** / **отметать(ся)**, **перемести** / **переметать(ся)**, **помести** / **пометать(ся)**, **подмести** / **подметать(ся)**, **примести** / **приметать(ся)**, **промести**, / **прометать(ся)**, **проместь**, **размести** / **разметать(ся)**, **смести** / **сметать(ся)**, **умести** / **уметать(ся)**, ***дрож-**: **дрожать**, **дрогнуть**, **вздрагивать**, **задрожать**, **издрожать**, **надрожать(ся)**, **передрожать**, **подрожать** / **подрагивать**, **подрагивающий** (pridj.-partic.), ***вихр-**: **вихрять**, **вихриться**, **взвихриться(ся)**, **завихриться**, ***коче-**: **коченеть**, **коченить**, **закоченеть**, **окоченеть**, **окоченевать**, **окоченевший** (pridj.-partic.), ***порош-** (u značenju 'засыпать снегом'): **порошить**, **запорошить(ся)** / **запоришивать(ся)**, **запоришивание**, **напорошить**, **припорошить(ся)** / **припоришиваться**, ***непогод-**: **занепогодить**, ***ненастн-**: **заненастить**, **разненаститься**, **иней-**: **индеветь**, **заиндеветь**, **обындеветь**, ***минус-**: **минусовать**. Od nekih imenica

kriolskog karaktera nema u standardnom ruskom glagolskih izvedenica (zbog derivacione blokade): **вьюг-** / **вьюж-**, **декабр-**, **метел-**, **ноябр-**, **сентябр-**, **сугроб-**, **феврал-**, **январ-**, ***бур-**, ***весн-**, ***ветер-** / **ветр-**, ***вихр-**, ***гроз-**, ***март-**, ***нул-**, ***октябр-**, ***осен-**, ***свеж-**, ***север-**, ***сыр-**, ***ураган-** i dr.

Srpski jezik razvio je samodovoljan sistem glagolskih kriolema (sistem koji pokriva potrebe toga jezika za izražavanje hladnoće u datim klimatskim uslovima) nastalih od **(I)** od kriolskog korijena **hlad-**: *hladiti*: *zahladiti* / *zahlađivati*, *ohladiti* / *ohlađivati (se)*, *nahladiti* / *nahlađivati (se)*, *prehladiti* / *prehlađivati (se)*, *ishladiti* / *ishlađivati (se)*, *rashladiti* / *rashlađivati (se)*, *biti* / *postati* / *postajati hladan*, **mr(a)z-**: *mrznuti (se)*, *smrznuti (se)* / *smrzavati (se)*, *zamrznuti (se)* / *zamrzavati (se)*, *odmrznuti (se)* / *odmrzavati (se)*, *promrznuti* / *promrzavati (se)*, *podmrznuti* / *podmrzavati*, *mraziti*, *stegnuti* / *stezati mraz*, **zeb-**: *zepsti* – *nazepsti*, *ozepsti*, *prozepsti*, *zapepsti*, **led-**: *ledeniti*, *lediti (se)*, *slediti (se)* / *sleđivati (se)*, *zalediti (se)* / *zaleđivati (se)*, *odlediti (se)* / *odleđivati (se)*, *biti* / *postati* / *postajati leden*, **stud-**: *zastud(j)eti* / *zastuđivati*, *studiti*, *ostuditi* / *ostudeniti*, *biti* / *postati* / *postajati studen*, **zim-**: *zimovati*, *prezimiti*, *zazimiti*, *biti/postati studen*, *biti* / *postati* / *postajati zimomorán*, **(III)** od polukriolskog korijena **(a) cvokot-**: *(za)cvokotati (od studeni, hladnoće, mraza)*, **drht-**: *drhtati* – *zadrhati*, *podrhtati* / *podrhtavati*, *drhturiti*, ***tres(t)**: *tresti se od hladnoće* / *studeni*, **koč-**: *(u)kočiti se od studeni*, **(b) *sv(j)ež-**: *osv(je)žiti (se)* / *osv(j)ežavati (se)*, **steg/ž-**: *stegnuti/stezati mraz*, **jak-/jač-**: *jačati mraz, studen, hladnoća*, ***v(j)et/a/r-** *v(j)etriti*, ***vlag-** / **vlaž-**: *(o)vlažiti (se)*, ***mest-**: *mesti, zamesti* / *zametati, izmesti* / *izmetati, namesti* / *nametati, odmesti* / *odmetati, pomesti* / *pometati. smesti* / *smemati sn(ij)eg*, **kamen-**: *(o)kameniti se od hladnoće, studeni*, ***umr-**: *umrijeti* / *umirati od hladnoće, studeni*, ***hvat-**: *hvatati se mraz, studen, hladnoća*, *inje* i dr.

Makedonski jezik ima sličan sistem kriolskih glagola: *вконачува од ступ*, *воздржува од студот*, *се воздржува од студот*, *доби смрзнатини*, *дрво станав*, *засими се*, *залади* / *заладува*, *замрзне* / *замрзнува*, *застуде*, *згрчи* / *згрчува се од студ*, *здрви* (*се здрви* [од *страв*]), *семне*, *издржува студ/зима*, *изсемне* / *изсемнува*, *излади* / *изладува* (*се излади* / *изладува*), *измрзне* / *измрзнува*, *лади* / *се лади*, *истине* (*истина ли кафе́то?*), *камен станав*, *кочан станав*, *лади* (*се лади*), *мразот се засилува*, *мразот се стега*, *мрзне* / *се мрзне*, *настапи постудено време*, *одмрзне* / *одмрзнува* / *се одмрзне* / *одмрзнува*), *се здрви*, *се окамени*, *се прелади*, *се скамени*, *олади* / *се олади*, *покрие со мраз* / *се покрие со мраз*, *подстуди*, *постуди*,

презими / се презими (остане, проведе некаде зима), премрзне, пристуди, промрзне, разлади / се разлади, скончаи / се скончаи, скучанова од студ / се скончаува од студ, смрзне / смрзува / се смрзне / смрзува, стана / станува ладен / ладно, постудено, стане / станува студен, стигна мраз, стегна зима, стине, стисна зима, стутка се од студ, тресе треска, тресе се од студ, умре / умира од студ / се умира од студ, фака треска, фати / фака зима, студ i sl.

Vještačka derivacija nastaje kada generator (program, algoritam, ustrojstvo, robot) preuzima funkciju čovjeka i (I) paradigmatski vještački proizvodi glagole ili (II) sintagmatki ulančava vještački stvorene kovanice. Sada se rađa nova disciplina – generatorska lingvistika koja se bavi automatskom proizvodnjom i upotrebom jezičkih jedinica (v.: Tošović 2018^a), a u njenome okviru generatorska derivatologija, koja pokriva automatsko generisanje i funkcionisanje derivacionih modela, sredstava i jedinica (v. Tošović 2021).¹

Vještačko generisanje kriolskih glagola dolazi kao rezultat različitih intencija. Jedna je utilitarna: 1) da se poboljša, pojača ili potencira komunikaciju, da se olakša prenošenje i razmjena informacija, 2) da se čovjek zamijeni tamo gdje se može automatizovati proces opštenja. Druga je perlokutivna: da se stvaranjem novih kriolskih glagola ili njihovom automatskom upotrebom postigne efekat neočekivanosti, originalnosti, svježine. Treća je ludistička: da se generisani glagol upotrijebi kao sredstvo jezičke igre.

Da bismo utvrdili kakve i kolike tvorbene mogućnosti nudi vještačka inteligencija i šta može da ponudi na planu obrazovanja novih glagolskih kriolema, komunicirali smo u proljeće 2023. sa ChatGPT (verzija 4.0). Na osnovu toga vitruelnog dijaloga i dobijenih rezultata sastavili smo spisak glagolskih kriolema koje je ova vještačka inteligencija generisala za ruski, srpski i makedonski jezik. Pokazalo se da se ti glagoli mogu svrstati u dvije grupe: 1. glagoli vještački stvoreni od naziva godišnjih doba (hladnih, poluhludnih ili pretežno hladnih), 2. glagoli vještački stvoreni za nazive kriolskih ili polukriolskih pojava u prirodi. U nekim slučajevima vještačka inteligencija sama je upozorila na to da novostvoreni glagoli već postoje, i to samo uz ruske primjere za prvo od dva ili više značenja: *зима – зимовать* (1. [слово] уже существует, означает проводить время в зимних условиях; *гроза – грозить* (1. [слово] уже существует, но может быть интерпретировано как ‘вызывать грозу’; *заморозки* – 1.

¹ O tvorenici *мартобря* v.: Тошович 2022.

замораживать (1. [слово] уже существует, подвергать воздействию низких температур; *мороз* – **морозить** (1. [слово] уже существует, делать что-либо морозным или холодным. U ostalim slučajevima generator proizvodi glagole koji nisu registrovani u rječnicima standardnog jezika. Uz samo jedan generisani glagol dodaje se informacija o tome da se, iako on postoji u književnim jeziku, može tumačiti na novi način: *гроза* – **грозить** (1. [слово] уже существует, но может быть интерпретировано как ‘вызывать грозу’.

U generisanju kriolskih glagola vještačka inteligencija predlaže više značenja, ali najviše nudi za ruski jezik – za glagol *ноябрить* stvorena je najšira polisemija sa šest značenja: **ноябрить** (1. вести себя так, как в ноябре; 2. быть хмурым и прохладным; 3. быть унылым и хмурым как ноябрь, 4. создавать настроение поздней осени; 5. проводить время в ноябре; 6. переживание ноября). Slijede dva glagola sa pet značenja: **зимовать** (1. [слово] уже существует, означает проводить время в зимних условиях; 2. пусть это будет ‘подготавливаться к зиме’ [семантическая деривация]; 3. встречать или создавать атмосферу зимы; 4. проводить зиму в определенном месте; 5. проводить время в зимний период) i **октябрить** (1. вести себя так, как в октябре; 2. быть осенним; 3. вводить в атмосферу осени или создавать октябрьское настроение; 4. проводить время в октябре; 5. переживание октября). Tri glagola imaju četiri značenja: **январить** (1. вести себя так, как в январе; 2. быть самым холодным месяцем; 3. переживание января, например, *Как ты январить?*; 4. проводить время в январе), **февральить** (1. вести себя так, как в феврале; 2. быть холодным и морозным; 3. проводить время в февральском морозе или бездельничать; 4. переживание февраля) i **сентябрить** (1. вести себя так, как в сентябре; 2. быть прохладным и началом осени; 3. проводить время в сентябре; 4. переживание сентября).

Makedonski generisani glagoli nude najviše četiri značenja: **ноемврира** (1. води се според ноември; 2. создава ноемврска атмосфера; 3. воведува атмосфера на ноември или се приготвува за ноември, 4. приготвува се за зимата или ужива во касната есен). Slijede glagoli sa tri značenja: **зимува** (1. прилагодува или води се според зимата; создава атмосфера на зима; 2. подготвува се за зима или создава зимска атмосфера; 3. се приготвува за зимата или се понаша зимски), **есенува** (1. создава есенска атмосфера или прелази во есен; 2. преодува во есен или создава есенска атмосфера; 3. преодува во есенски режим или ужива во есенските бои), **пролетува**

(1. создава пролетна атмосфера или прелази во пролет; 2. дочекува или создава пролетна атмосфера; 3. радува се на пролетните денови или ги приготвува), **мартува** (1. создава мартовска атмосфера; 2. дочекува март или создава мартовска атмосфера, 3. радува се на почетокот на пролетта или го приготвува), **септемврира** (1. создава септемврска атмосфера, 2. означува прелаз во есенска атмосфера; 3. ужива во раната есен или ја пречекува), **декемврира** (1. создава декемврска атмосфера; 2. дочекува крај на годината или создава декемвриска атмосфера; 3. дочекува крајот на годината или се понаша декембарски), **невремува** (1. влијае како лошо време или изазива таква атмосфера; 2. изложува на невреме или изазива невреме; 3. предизвикува лошо време или се изложува на него), **северува** (1. насочува или води кон север; 2. движа кон север или изложувам на северни услови; 3. движа се кон север или се изложувам на северни услови), **ураганува** (1. влијае или изазива ураган; 2. создава или изложува на ураган, 3. предизвикува ураган или се понаша како него), **нулира** (1. поништува или доведува до ниво од нула; 2. враќа или донесувам нешто до нула; 3. смалува нешто до нула или го ресетира).

Za srpski jezik generisani su glagoli sa najviše tri značenja: **zimovati** (1. uvoditi atmosferu zime ili se ponašati zimski; 2. unositi atmosferu zime ili dočekivati zimu; 3. unositi atmosferu zime ili prilagoditi se zimskim uslovima), **januariti** (1. dočekivati novu godinu ili unositi januarsku atmosferu; 2. prelaziti u novogodišnje raspoloženje ili unositi duh januara; 3. uvoditi novogodišnju atmosferu), **februariti** / **veljačiti** (1. unositi os(j)ećaj² februara / veljače; 2. unositi atmosferu veljače ili prelaziti u predprol(j)eće; 3. uvoditi atmosferu kraja zime), **martovati** / **ožujkovati** (1. unositi atmosferu marta ili prelaziti u rano prol(j)eće; 2. unositi os(j)ećaj marta ili ožujka; 3. uvoditi atmosferu ranog prol(j)eća), **decembariti** (1. dočekivati kraj godine ili uvoditi decembarsku atmosferu; 2. unositi atmosferu decembra ili dočekivati kraj godine; 3. unositi duh decembra ili postaviti u zimsko raspoloženje), **olujavati** (1. izazivati oluju ili doživljavati olujno vr(ij)eme; 2. izazvati oluju ili biti obavijen olujnom atmosferom; 3. izazvati oluju ili se ponašati slično oluji), **uraganiti** (1. izazivati snažne v(j)etrove ili

² U komunikaciji sa ChatGPT odgovori dobijeni na pitanja koja sadrže ekavizme ne razlikuju se od onih sa ijekavizmima, pa stoga navodimo istovremeno ekavski i ijekavski oblik, ali razdvojeno kosom crtom.

doživljavati uragansku snagu; 2. izazvati uragan ili biti obavljen uraganskim v(j)etrom; 3. izazvati uragan ili se ponašati slično uraganu).

Od četiri godišnja doba samo jedno od njih (i to izrazito kriolsko) – zima ima u prirodnoj derivaciji odgovarajući glagol: *зима – зимовать*, *zima – zimovati*, *зима – зимува*, ali vještačka inteligencija „procesira“ i taj glagol pa u ruskom daje svoje tumačenje: *зима – зимовать* (1. [слово] уже существует, означает проводить время в зимних условиях; 2. пусть это будет 'подготавливаться к зиме' [семантическая деривация]; 3. встречать или создавать атмосферу зимы; 4. проводить зиму в определенном месте; 5. проводить время в зимний период). U srpskom se generišu ova značenja: ♦ *zima – zimovati* (1. uvoditi atmosferu zime ili se ponašati zimski; 2. unositi atmosferu zime ili dočekivati zimu; 3. unositi atmosferu zime ili prilagoditi se zimskim uslovima), a u makedonskom: *зима – зимува* (1. прилагодува или води се според зимата; создава атмосфера на зима; 2. подготвува се за зима или создава зимска атмосфера; 3. се приготвува за зимата или се понаша зимски). Vještačka inteligencija generiše i odgovarajuće rečeničke primjere (u užem ili širem tekstu) tipa: *Зима решила тут зимовать*. ♦ *Gradski trgovi postaju mesta na kojima se zimuje*. ♦ *Најстариот меѓу нив, Марко, студираше воздухот и зимуваше во својот планински дворец, где изложуваше своите билки на мраз за да ги конзервира*.³

Za poluhlada, ponekad hladna, ponekada topla, godišnja doba **jesen i proljeće** nema nijedan analizirani jezik prirodno generisan glagol, ali ih vještačka inteligencija proizvodi: *осень – осенить* (1. делать что-то осенним или ощущать осень; 2. закрывать или покрывать осенними красками; 3. переживание осени, например, *Как ты осенишь?*), ♦ *jesen – jeseniti* (prelaziti u jesensko doba ili uvoditi jesenju / jesensku atmosferu, prelaziti u jesenju / jesensko razdoblje ili unositi jesenju / jesensku atmosferu), *jesenovati* (prelaziti u jesenje / jesensko raspoloženje ili unositi duh jeseni), ♦ *есен – есенува* (1. создава есенска атмосфера или прелази во есен; 2. преодува во есен или создава есенска атмосфера; 3. преодува во есенски режим или ужива во есенските бои) i daje rečenične primjere tipa: *Деревья осеневали, оставляя за собой последние воспоминания об осени, и готовились к новому теплomu времени года*. ♦ *Kada se priroda počne septembariti, | I lišće pada dok ptice tiho šaptom kliču. | Dok dani jesene i sumorno*

³ U spisku obiju grupa, radi preglednosti, jezici se odvajaju znakom romba: crnim (♦) ruski i srpski, a bijelim (◇) srpski i makedonski.

svijetle, | I oblači vlagavaju nebo što se mreška. ◇ Но, како што земјата октомврираше и есенуваше, Лена почнуваше да се приготвува за долгата зима.

Ista je situacija sa drugim prelaznim godišnjim dobom: *весна – веснить* (1. вести себя так, как весной; оживать; 2. переживание осени, например, *Как ты осенишь?*; 3. проводить время осенью), *весновать* (1. радоваться приходу весны; 2. встречать весну или действовать с весенним настроением; (проводить время весной) ◆ *prol(j)еће – prolećiti / proljetiti* (donositi os(j)еćaj prol(j)ећа), *prolećivati / proljećivati* (uvoditi prol(j)ећну / prol(j)етну atmosferu), *prolećevati* (prelaziti u prol(j)ећно / prol(j)етно raspoloženje ili unositi duh prol(j)ећа), ◇ *пролет – пролетува* (1. создава пролетна атмосфера или прелази во пролет; 2. дочекува или создава пролетна атмосфера; 3. радува се на пролетните денови или ги приготвува), за koje se такође generišu rečenički primjeri poput: *К лету всё весновало, и природа оживала в полную силу. ◆ Снег се топио, птице су се вратиле и све је počelo prolećivati. ◇ Таа мартуваше со првите лале, пролетуваше низ полињата, и освежаваше се што Стефан го замрзнал.*

Mjeseci mogu biti izrazito hladni (januar, februar, decembar) i prelazni (mart, septembar, oktobar).

Od izrazito hladnih mjeseci u godini nijedan od njih nema u prirodnoj derivaciji odgovarajući glagol, ali zato vještačka inteligencija kreira svoje kovanice i daje primjere u obliku rečenice i stiha (u vezanome tekstu), npr. za (a) januar: *январь – январить* (1. вести себя так, как в январе; 2. быть самым холодным месяцем; 3. переживание января, например, *Как ты январить?*; 4. проводить время в январе), *январивать* (приветствовать начало года), *январевать* (встречать новый год или создавать январскую атмосферу), ◆ *januar – januariti* (1. dočekivati novu godinu ili unositi januarsku atmosferu; 2. prelaziti u novogodišnje raspoloženje ili unositi duh januara; 3. uvoditi novogodišnju atmosferu), ◇ *јануари – јануара* (1. дочекува новата година или воведува јануарска атмосфера), *јануарира* (1. создава јануарска атмосфера; 2. дочекува новата година или ужива во првите зимски денови).⁴ ■ *Начало года как всегда январевало, привнося с собой ощущение праздника и радости новых возможностей. ◆ Град је počeo studivati s početkom januara, dok је svetlost vatrometa najavila novu godinu i ulice су počele januariti s*

⁴ Rečenične primjere otvara crni kvadrat (■).

prvim snegom. ◇ *Но, Ана не можеше да чека да види како изгледа јануари, на **јануарише**;* (b) *decembar:* [4 *декабрь – декабришь* (1. вести себя так, как в декабре; 2. быть холодным и зимним; 3. переживание декабря, например, *Как ты декабришь?*), *декабровать* (проводить время в декабрьском настроении), *декабровать* (приближать конец года или вводить атмосферу декабря), *декабровать* (проводить, провести время зимой в декабре, например, *Они декабровали на горнолыжном курорте*). ◇ *decembar – decembariti* (1. dočekivati kraj godine ili uvoditi decembarsku atmosferu; 2. unositi atmosferu decembra ili dočekivati kraj godine; 3. unositi duh decembra ili postaviti u zimsko raspoloženje), ◇ *декември – декемврира* (1. создава декемврска атмосфера; 2. дочекува крај на годината или создава декемвриска атмосфера; 3. дочекува крајот на годината или се понаша декембарски), ■ *Декабрь декабровал* вокруг, принося праздничное настроение. ◇ *Prvi dani decembra doneli su osećaj sveže hladnoće, dok je grad počeo da decembariti, pripremajući se za novogodišnje praznike.* ◇ *Следеше времето на Стефан, волшебникот на зимата. Тој декемврираше секој агол на земјата, претворајќи ја во зимско царство.*

U sistemu polukriolskih mjeseci takođe prirodna derivacija nije razvila odgovorajuće glagole, što nije smetalo vještačkoj inteligenciji da stvori svoje, recimo za mart: *март – мартить* (1. вести себя так, как в марте; 2. быть переменчивым; 3. долго ожидать прихода марта, например, *Он мартит, желая тепла и весны*.), *мартовать* (1. ждать весны; 2. встречать начало весны или создавать мартовскую атмосферу), *мартировать* (1. проводить время в марте; 2. переживание марта, например, *Как ты мартуешь?*), ◇ *mart – martovati / ožujkovati* (1. unositi atmosferu marta ili prelaziti u rano prol(j)eće; 2. unositi os(j)ećaj marta ili ožujka; 3. uvoditi atmosferu rane prol(j)eća), *ožujak – ožujkovati* (don(ij)eti os(j)ećaj ožujka ili se prilagoditi prelazu u prol(j)eće), ◇ *март – мартува* (1. создава мартовска атмосфера; 2. дочекува март или создава мартовска атмосфера, 3. радува се на почетокот на пролетта или го приготвува), ■ *В марте, когда природа начинала мартовать, первые почки на деревьях набухали, и в воздухе чувствовалось пробуждение.* ◇ *Како је март закораџо, природа је роџела мартовати.* ◇ *А потоа доаѓаше пролетта, со неа и Миа, волшебничката на обнова. Таа мартуваше со првите лале, пролетуваше низ полињата, и освежаваше се што Стефан го замрзнал.*

(c) Kriolske pojave mogu biti čisto kriolske ili polukriolske. U čisto kriolske spadaju: hladnoća, snijeg, mećava, vijavica, mraz, sumrazica, smet i dr. Za njih vještačka inteligencija generiše glagole kojih nema u standardnome ruskom, srpskom i makedonskom jeziku. Npr. za (a) snijeg: *снег* – **снежить** (покрываться снегом или делать что-то похожее на снег), **снеговать** (выпадать как снег или осыпаться снежными хлопьями), **снегонуть** (быстро идти снег, особенно в больших количествах), **снегировать** (преобразовывать что-то так, чтобы оно становилось похожим на снег или придавать ему характеристики снега, **снегозировать** (покрывать чем-то, напоминаящим снег),) ♦ *sn(ij)eg* – **sn(j)ežnavati** (1. izazivati sn(j)ežnu oluju ili biti obavijen sn(j)ežnom olujom; 2. oživljavati jaku sn(j)ežnu oluju), ◇ *снег* – **снежува** (наведува или создава услови за појава на снег), **снегира** (облечувам или украсувам нешто со снежен изглед), **снегула** (права активности поврзани со снег, како на пример скијање или правење снежен човек), **снеженчува** (права нешто мало и слатко поврзано со снег, како мала снежинка или миниатурен снежен човек), **снеговодува** (водечки или направувачки активности во снежни услови), **снежулечува** (освежува или оладува простор или атмосфера со снежна енергија или амбиент), ◇ *ветер* – **ветрува** (дува ветер) ■ *Когда я вышел на улицу, начало **снежить**, и воздух наполнился тысячами мелких снежинок.* ♦ *Поцело је да **снежнава**, а рахулје су лагано прекривале тротоаре и кровове кућа.* ◇ *Кога излегов надвор, видов дека веќе почнало да **снежува**, па морав да се вратам внатре да ги земам ракавиците и шапката.*; (b) *ветер* – **ветрить** (1. дуть или вызивать ветер; 2. подвергать воздействию ветра; 3. действие ветра (в данном контексте, например, *Сколько дней уже ветрит?*),) ♦ *v(j)etar* – **v(j)etriti** (1. biti pod uticajem v(j)etra ili izazivati v(j)etar; 2. biti izložen v(j)etru ili ga izazivati), **v(j)etrovati** / **v(j)etrovati** (biti izložen v(j)etru ili izazivati jak v(j)etar) ■ *Весенние ветры начинали **еветровать**, а иногда даже **вихревать**, создавая маленькие вихри листьев.* ♦ *Dok smo šetali obalom, počelo je da **vetri** i talasi su postajali sve veći.* ◇ *Кога излегов од дома, почна да **ветрува** и ми беше тешко да одржам рамнотежа.*

Polukriolski ili djelimično kriolski karakter imaju s(j)ever, bura, v(j)etar, oluja, uragan, sv(j)ež, vlažan i sl. za koje vještačka inteligencija stvara ovakve glagole, npr. za uragan: *ураган* – **ураганиць** (1. вызивать ураган или быть вовлеченным в ураган; 2. испытывать воздействие урагана, например, *Город ураганил несколько дней назад.*), **ураганировать** (1. действие урагана; 2. подвергаться воздействию

урагана), ♦ *uragan* – **uraganiti** (1. izazivati snažne v(j)etrove ili doživljavati uragansku snagu; 2. izazvati uragan ili biti obavljen uraganskim v(j)etrom; 3. izazvati uragan ili se ponašati slično uraganu), ◇ *ураган* – **ураганува** (1. влијае или изазива ураган; 2. создава или изложува на ураган, 3. предизвикува ураган или се понаша како него). ■ *Но здесь было и свои опасности: иногда небо начинало ураганить, и на город обрушивались мощные бури.* ♦ *Kroz sve ove mjesecе, život može olujavati i uraganiti.* ◇ *Урагануваа низ небесата, и создаваа виори кои се движеа кон север, северувајќи ги своите сили.*

Izvršena analiza ukazuje na to da generatorska derivacija ne priznaje blokade prirodne derivacije i da tvori glagole kojih nema u standardnom jeziku. U prirodnome jeziku jedni od njih se mogu (is)koristiti, dok drugi djeluju suviše egzotično i neobično. Vještačka inteligencija je u stanju ne samo da proizvodi nove krioglagole nego da za njih nalazi smisaono utemeljene primjere u konkretnoj realizaciji: u pismenim sastavima, pripovjednim tekstovima (pripotekstovima) i u poeziji koje sama kreira. Generatori proširuju tvorbene modele prirodne derivacije novim, neobičnim i originalnim tvorevinama, koje mogu imati dvostruku sudbinu: (a) da ostanu na nivou individualnih okazionalizama i (b) da pređu u uzualne okazionalizme i uđu u širu upotrebu postajući sastavni dio leksičkog fonda standardnog jezika.

Literatura

- Tošović, B. (2018^a). *Generatorska lingvistika*. Beograd: Svet knjige.
- Tošović, B. (2018^b). Тексты, порождаемые сетевыми генераторами: *Wiener slawischer Almanach*, 131–158. [Band 81: Peter Deutschmann, Imke Mendoza, Tilmann Reuther, Alois Woldan (Hrsg.) Österreichische Beiträge zum Internationalen Slavistikongress 2018 in Belgrad]
- Тошович Б. (2021). Основные аспекты генераторского словообразования: Kowalski, P. (red.). *Słowotwórstwo w przestrzeni komunikacyjnej*, Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 323–342.
- Тошович Б. (2022). *Мартюбрь/я*: Русский язык в школе, 83/4, 101–107.